

Sammakkolääkärin eloiset muistelmat

Jan Rydman

Lauri Saxén: Sammakkolääkäri. Otava 2000, 311 s.

Sanottakoon se suoraan: tämä on hauska kirja, Saxén on hyvä tarinankertoja. Kirja on eloisa ja verevä elämäkerta mutta myös kuvaus vahvasti läsnäolleesta vaikuttajasta ja osallistujasta tiede-elämässämme, se on kirja tieteentekemisestä, tiedemaailmasta ja tutkijan elämästä, myös vapaa-ajasta. Se on luonnollisesti hybridi, sirpaleinenkin kokoelma impressioita, mutta kirja toimii. Sitä on mukava lukea.

Nuoruusvuosien kartanoelämän kuvaus käy vaikka sosiaalihistoriallisesta kuvauksesta maailmasta, jota ei enää ole. Oli kartano, setiä ja tätejä, isoisia ja isotätejä, tallirengin lapsia ja palkollisia. Wetterkullan kartano elätti tavalla tai toisella koko pitäjää: oli pehtooria, karjakoita ja karjapiikoja, taloudenhoitajia, puutarhureita, muonamiehiä ja pitäjältä palkattuja päiväläisiä ja heinäpäivien tekijöitä. Oli suuret karjat, paljon viljeltyä maata.

Vaan ei ole enää: Wetterkullassakin on nykyisin vain yksi palkollinen ja satunnaisesti kausitöitä. Samoin on käynyt useimmille muillekin entisille vauraille kartanoille, karjanpito ei enää kannata, ei viljely. Eräs sukunsa kartanon isäntänä viime vuodet toiminut luokkatoverini kertoi vuosi sitten kuulumisia kyselyäni, että saattohoitoa tekee: ei enää palkollisia, lehmät talven toisaalla hoidossa, lampaista ja sikaloista luovuttu, maita myydään loma-asuntotonteiksi. "Ei ole hämmästyttävää, että Suomen maaseutu autoituu ja kiviset kaupunkilähiöt kasvavat", valittelee Saxénin muistelmissaan.

Saxénin nuoruudenkuvaukset ovat tarinoita rempseän ja velmun pikkupojan elämästä. Mutta ei vain pikkukonnuuksista, vaan myös oikeista maalaistalon töistä, joita tuleva tutkija ja yliopiston kansleri nuoruudessaan teki. Kunnon ruumiillinen työ tekee ihmiselle hyvää.

Iloisesti tutkijan ja kanslerin arjesta

Keskeisen huomion saa muistelmissa luonnollisesti toiminta yliopistomaailmassa. Tälle maailmalle Saxén "uhrasikin" puoli vuosisataa. Muistelut eivät tämänkään vaiheen osalta ole lainkaan yksitoikkoisen kuivakkaat, vaan päinvastoin rehevät ja iloittelevat - silti olennaisia asioita tätä kautta kuvailevia. Toisaalta kasvavan ja edistyvän tutkijan työn kuvausta, toisaalta mainioita ja hykerryttäviä anekdootteja matkan varrelta. Mitä nuori opiskelija tekee, kun häntä janottaa? Kuinka oppineita nahkatakkeja prätäkjätkeä voikaan tavata tutkimustyössään sorakuopan pohjalla? Tai miksi patologi saattaa parin päivän aikana tarvita ehdottomasti ensin tusinan, kohta jo täydennyksenä kolme tusinaa ja seuraavana päivänä vielä viisi tusinaa kondomeja - ja tämä ei ole tuhma juttu lain vaan kyse on ehdottomasti vakavasta tutkimustyöstä.

Kanslerin valinnastaan Saxén kirjoittaa ironisesti. Hän muistelee sitä Helsingin yliopiston suuren juhlasalin suurta vaalikeskustelua, joka ehkä lopulta ratkaisi pelin Saxénin eduksi. Kun apulaisprofessori Kai Kalima oli tilaisuudessa paheksunut sitä, että jo eläkkeellä oleva henkilö on ehdolla kanslerin virkaan, Saxén muistutti, että hänen tukena on koko lääketieteellinen tiedekunta, joten "minulla on näin ollen lääkärintodistus, jonka on allekirjoittanut 60 alan asiantuntijaa, joukossa myös psykiatri." Saxén kertoo kuulleensa, että ainakin eräät nuoremmat vaalikollegion jäsenet olivat ratkaisseet äänestyskäyttäytymisensä "tämän kyseenalaisen pilan perusteella. Osoitus siitä, miten halvoin keinoin ääniä voi kalastella!"

Minkälaista oli sitten toiminta kanslerina: "Virkahuoneen ovesta marssi vuosien saatteessa monenkirjava asioitsijoiden kavalkadi, joka tuo mieleen oopperan kuoron henkilöluettelon: suurlähettiläitä, ylioppilaita, vehkeilijöitä, sotilaita, professoreja, poliitikkoja, ammattiyhdistysväkeä, keksijöitä, vuorineuvoksia, eläinsuojelijoita, ministereitä, kerjäläisiä ja yleishäinköitä."

Pisteläitä huomioita ja kommentteja Saxénilta saavat monet asiat: tuhansien osanottajien tieteen jättikongressit, paavin

näkemykset syntyvyydensäännöstelystä, tomppelit ministerit ja tiedepoliittiset vehkeilijät, perustutkimusta rajoittavat pyrkimykset sekä vanhan Suomen Akatemian lakkauttamispuuhut - ja ohimennen myös hänen seuraajansa kanslerina.

Kirjassaan Saxén myös hyödyntää aiemmin eri yhteyksissä kirjoittamiaan artikkeleita niin tutkimusvilpistä ja -etiikasta kuin tieteen tiedottamisesta ja tutkimuksen evaluaatioista nivoon vanhat tekstit kuitenkin osaksi uutta. Vanhojen kirjoitusten uudelleenjulkaisemisesta ei siis ole kyse. Luonnollisesti biolääketieteellinen tutkimus ja sen ympärille kietoutuvat eettisetkin kysymykset nousevat keskeisesti esille.

Tutkimuksesta puhuessaan Saxén muistaa aina korostaa vapaan perustutkimuksen merkitystä, niin tässäkin teoksessa. Mitään "hyötytutkimusta" ei ole ilman vahvaa, vuosikymmeniäkin kestäväää perustutkimusta. Esimerkkinä hän kertoo suuresta yhteisestä tutkimusprojektistaan opettajansa Sulo Toivosen kanssa. Keväällä 1954 alkanut alkion keskushermoston induktiomekanismien tutkimukseen liittyvä projekti päättyi lopulta lukuisien kokeiden, varmistusten, julkaisujen jälkeen lopulliseen varmistavaan julkaisuun 1968. Ns. kaksoisgradienttihypoteesista syntyi Toivonen-Saxén induktiomalli.

Wetterkulla Medical Center

Eriyksen kiintoisa on muistelmien kuvaus eräästä suomalaisen biolääketieteellisen tutkimuksen erikoistapauksesta, "Wetterkulla Medical Centeristä". Vuodesta 1960 lähtien aluksi pienempi, sittemmin laajempi iloinen veljesjoukko (lue: johtavat suomalaiset kehitysbiologit ja lääketieteen tutkijat) ryhtyi kokoontumaan säännöllisesti Saxéneiden kartanoon noin viikon ajaksi työn ja ajatustenvaihdon merkeissä. Päiväohjelma oli selkeä: aamureippailun jälkeen vetäydyttiin omiin huoneisiin kirjoitustöihin, päivällä kokoonnuttiin runsaille lounaalle, sitten taas työn touhuun. Illat esitelmöitiin päivän aikaansaannoksista ja oman tutkimustyön vaiheista (kirjaan koottu laaja luettelo käsitellyistä aihepiireistä ja puhujista), keskusteltiin, ulkoiltiin, syötiin, saunottiin ja nautittiin elämästä. - Myöhempinä vuosina tähän iloiseen herraseurueeseen kutsuttiin mukaan myös puoliset.

Henkilöhakemistot ovat aina tarpeellisia ja hyödyllisiä. Niiden huolellinen lukeminen saattaa tuottaa jopa iloisia yllätyksiä, kirjoittajat kuin joskus haluavat tehdä pikku jekkuja ja koetella lukijoihensa huomiokykyä. Saxénin henkilöhakemiston muutaman sadan nimen joukosta saattaa tarkkaavainen lukija panna merkille mm. Tarzanin.

Saxénin muistelmat ovat paitsi hauskat, antoisat ja avartavat, myös erittäin kauniisti toteutetut, mukavalukuiset.

Oikeastaan Saxénin muistelmia pitäisi lukea rinnan akateemikko Olli Lehdon vuosi sitten ilmestyneiden muistelmien kanssa (*Ei yliopiston voittanutta*, Otava 1999). Muistelmien syntyhistoriat liittyvät osin toisiinsa, molemmat toimivat Helsingin yliopiston kanslereina sekä Suomen Tiedeakatemian Valtuuskunnan johtopaikoilla peräkkäin ja samanaikaisesti. Molemmat teokset ovat siten myös tärkeitä tiedepoliittisiakin dokumentteja ja aikalaisarvioita.

Kirjoittaja on Tieteessä tapahtuu -lehden päätoimittaja ja Tieteen päivien pääsihteeri.

